

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง สภาพปัญหาและความต้องการเรียนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการเรียนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนชุมชนเทศบาลวัดศรีดอนไชยและโรงเรียนเทศบาลวัดท่าสะต๋อย จังหวัดเชียงใหม่ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จำนวนทั้งสิ้น 493 คน ซึ่งผู้ศึกษาได้ส่งแบบสอบถามจำนวน 493 ฉบับและได้รับคืนจำนวน 493 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100.00

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามนักเรียนในด้านสภาพปัญหาของนักเรียน ด้านครอบครัวและด้านโรงเรียน ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 30 ข้อ ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ ทำการทดสอบความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของ Cronbach ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ดังนี้
ตอนที่ 1 ข้อมูลสภาพทั่วไปของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ความถี่และร้อยละ

ตอนที่ 2 สภาพปัญหา และความต้องการเรียนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่และร้อยละ

สรุปผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการศึกษาพบว่า จำนวนนักเรียนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักเรียนโรงเรียนชุมชนเทศบาลวัดศรีดอนไชย จำแนกตามชั้นเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 12-13 ปี เมื่อจำแนกนักเรียนตามชนิดของเครื่องดนตรีที่เคยเล่น พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยเล่นดนตรี ในครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีผู้ที่สามารถเล่นดนตรีได้ นักเรียนส่วนมากจะรู้จักทั้งเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมที่นักเรียนช่วยในการแสดง คือ ดนตรีไทยและนาฏศิลป์มากที่สุด นักเรียนส่วนใหญ่จะมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ นักเรียนส่วนใหญ่มีความถนัดด้านนาฏศิลป์มากที่สุด ส่วนใหญ่มีพื้นฐานการเรียนรู้ดนตรีและนาฏศิลป์เพียงเล็กน้อย ผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้การส่งเสริมทั้งการเรียนรู้ดนตรีและนาฏศิลป์

2. ปัญหาและความต้องการเรียนวิชาดนตรีนาฏศิลป์แบ่งเป็น 4 ด้านคือ

2.1 ด้านโรงเรียนและครูผู้สอน เมื่อคิดค่าเฉลี่ยรวมทั้ง 11 ข้อ ผลปรากฏว่าระดับความต้องการของนักเรียนในการเรียนวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ ทั้งด้านโรงเรียนและครูผู้สอนอยู่ในระดับมาก

2.2 ด้านสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ เมื่อคิดค่าเฉลี่ยรวมทั้ง 7 ข้อ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความต้องการด้านสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2.3 ด้านคุณค่าของดนตรีและนาฏศิลป์ เมื่อคิดค่าเฉลี่ย รวมทั้ง 9 ข้อ พบว่าระดับความต้องการเห็นคุณค่าของดนตรีนาฏศิลป์อยู่ในระดับมาก

2.4 ด้านอื่น ๆ เมื่อคิดค่าเฉลี่ย รวมทั้ง 3 ข้อ ความต้องการของนักเรียนอยู่ในระดับมาก

3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาการเรียนดนตรีนาฏศิลป์ นักเรียนจะปรึกษาครูมากที่สุด นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มครูที่มีความถนัดด้านดนตรีและนาฏศิลป์ นักเรียนต้องการให้ทางโรงเรียนจัดกิจกรรมดนตรีเพื่อผ่อนคลายความเครียดมากที่สุด นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการครูที่ใจดี มีเมตตา กิจกรรมที่ต้องการเรียนมากที่สุด คือ ดนตรีไทย ส่วนประโยชน์ที่นักเรียนได้รับมากที่สุดในการเรียนดนตรีนาฏศิลป์ คือ การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเรียนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลของการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความต้องการเรียนในวิชาดนตรีนาฏศิลป์ นักเรียนมีความต้องการอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะวิชาดนตรีไทย รองลงมาคือ นาฏศิลป์และดนตรีพื้นเมือง ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534, หน้า 288) ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรโดยมุ่งปลูกฝังและส่งเสริมพัฒนาลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของผู้เรียน จุดเน้นในการจัดกิจกรรม คือ การพัฒนาค่านิยม ส่งเสริมความสามารถ การแสดงออกทางร่างกาย อารมณ์ และสังคมของผู้เรียนมากกว่า การฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ ดนตรีและนาฏศิลป์เป็นวิชาที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาและส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณภาพ เพราะกิจกรรมในการเรียนสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการและการกล้าแสดงออกในด้านบุคลิกภาพทำให้เกิดความเคยชินต่อการแสดงออก จนกลายเป็นความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ยอมรับสภาพความเป็นจริง ก่อให้เกิดบุคลิกภาพที่ดีในที่สุดด้านสังคม ทำให้เข้าใจในเรื่องกลุ่ม การรวมกิจกรรม การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำให้รู้จักยอมรับและให้อภัยผู้อื่นสามารถอยู่รวมกลุ่มได้ ด้านอารมณ์กิจกรรมด้านดนตรีและนาฏศิลป์เป็นการตอบสนองความต้องการทางอารมณ์อย่างหนึ่งโดยเฉพาะทำให้ผู้เรียนเกิดความอบอุ่น สนุกสนาน ได้ผ่อนคลายอารมณ์จิตใจร่าเริง ทำให้มีพัฒนาการด้านอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ การฝึกปฏิบัติวิชาดนตรีนาฏศิลป์เป็นการฝึกตนเองให้เกิดการพัฒนาที่มีความอดทน อารมณ์เยือกเย็นประณีต ทำให้ผู้ที่ไม่มีความถนัดหรือมีความสนใจเล็กน้อย ได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ซาบซึ้งมากขึ้นอันจะเป็นการส่งเสริมบุคคลให้มีการแสดงความสามารถออกมา

รวมทั้งเกิดความมั่นใจในการกล้าแสดงออก ตลอดจนช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ให้ดำรงอยู่สืบไป

2. ด้านสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ นักเรียนมีความต้องการในระดับมากการเรียนการสอนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ สถานที่คือ ห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกซ้อม มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทางโรงเรียนควรดำเนินการเพื่อเป็นการเชื้ออำนวยการให้นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับกรมการฝึกหัดครู (2519, อ้างใน บุญสม สุขุมลพวงษ์, 2526, หน้า 30 - 33) ซึ่งพบปัญหาของครูในด้านความพร้อมในการสอน คือ ปัญหาเรื่องอุปกรณ์การสอน และสถานที่เรียน โรงเรียนบางแห่งบรรจุวิชาไว้แต่ไม่มีที่เรียนเพราะไม่มีห้องเรียน จึงทำให้ผู้เรียนและผู้สอนเสียสุขภาพจิตและทำให้มองเห็นความสำคัญของดนตรีนาฏศิลป์น้อยลง โดยเฉพาะครูผู้สอนทำให้ขาดความกระตือรือร้นที่จะสอนและไม่เกิดความภาคภูมิใจในวิชาที่สอน ส่งผลทำให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ ขาดแรงจูงใจที่จะทำให้การเรียนการสอนสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะการเรียนการสอนด้านดนตรีนาฏศิลป์ จะต้องมีการเรียนเพื่อจูงใจให้นักเรียนอยากเรียนและเกิดการเรียนรู้เข้าใจยิ่งขึ้น การมีห้องเรียนที่เป็นสัดส่วนจะสามารถจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนและเสริมสร้างการฝึกทักษะ สมาธิ ให้มีความชำนาญและชื่นชมยินดี มีค่านิยมที่ดีต่อดนตรีและนาฏศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธนุทธิ์ สุทธิจิตต์ (2541, หน้า 114) ที่กล่าวไว้ว่า สภาพแวดล้อมในห้องเรียนดนตรีหรือนาฏศิลป์ ควรเป็นสภาพแวดล้อมที่ชักจูงให้ผู้เรียนต้องการเรียน เช่น ครูผู้สอน สภาพห้องเรียนที่เป็นสัดส่วน สื่อการเรียนการสอนในการฝึกปฏิบัติและกิจกรรมที่ต้องใช้สื่อต่าง ๆ ครูผู้สอนจะต้องจัดเตรียมวางแผนการสอนไว้อย่างเหมาะสมแก่ผู้เรียนแต่ละระดับ ผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้ดี

3. ด้านคุณค่าของดนตรีและนาฏศิลป์

จากการศึกษา พบว่า นักเรียนรู้จักคุณค่าและมองเห็นประโยชน์ความสำคัญของการเรียนดนตรีและนาฏศิลป์อยู่ในระดับมาก ดนตรีและนาฏศิลป์เป็นสิ่งที่สำคัญและมีคุณค่าต่อการพัฒนาคุณภาพในตัวบุคคล ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อรรถพร บรรจงศิลป์ และอาภรณ์ มนตรีศาสตร์ (2527, หน้า 460-461) ที่กล่าวว่า ดนตรีและนาฏศิลป์ นอกจากจะมีคุณค่าทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมและแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ได้ศึกษาเรียนรู้ เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างผู้เรียนให้มีวินัย มีสมาธิ กล้าแสดงออก มีความขยันอดทนต่อการฝึกซ้อมมีความรับผิดชอบต่อผลงาน รู้จักความไพเราะ ประณีต มีวิจารณญาณ

ในการตัดสินใจ การมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ที่สำคัญคือ ทำให้นักเรียนตระหนักคุณค่าของตนตรีและนาฏศิลป์เข้าใจซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

4. จากการศึกษา พบว่า นักเรียนมีปัญหาและความต้องการในการเรียนวิชาดนตรี นาฏศิลป์ ได้แก่ การขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญและความสามารถทางด้านดนตรี นาฏศิลป์ จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การเรียนการสอนด้านดนตรีนาฏศิลป์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้และเกิดทักษะในการฝึกปฏิบัติ จากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ ความชำนาญ ความสามารถโดยเฉพาะในการถ่ายทอด อันจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้และการฝึกหัดอย่างถูกต้อง เพราะการเรียนในวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ มีทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติต้องเรียนควบคู่กันไปจึงจะเกิดผลดี ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ มีความศรัทธา มีความรู้ความเข้าใจ เพิ่มพูนทักษะจนเกิดความชำนาญ มีความซาบซึ้งและภาคภูมิใจ รวมทั้งเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตลอดจนเกิดวิสัยทัศน์ที่ดีงามต่อวิชาดนตรีและนาฏศิลป์

จากปัญหาในด้านการเรียน นักเรียนมีความต้องการที่จะมีโอกาสเรียนวิชาเลือกตามความถนัด ผู้ศึกษามีความเห็นว่า ทางโรงเรียนควรให้โอกาสสำหรับการเลือกเรียนวิชาตามความถนัดหรือความต้องการของนักเรียน โดยเฉพาะวิชาดนตรีและนาฏศิลป์เมื่อนักเรียนมีความต้องการอยากเรียน หากไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม นับว่าเป็นการสกัดกั้นความสนใจและไม่ตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียน ซึ่งนโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ต้องการให้โรงเรียนเป็นสถานที่เสริมสร้างมวลประสบการณ์ทางดนตรีและนาฏศิลป์ให้แก่นักเรียนโดยทั่วไป และมีจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังจริยธรรม ค่านิยมไทย เจตคติ ตลอดจนพัฒนาการทุกด้าน ตลอดจนการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงยั่งยืน

เพื่อเป็นการสนองตอบจุดมุ่งหมายของกระทรวงศึกษาธิการ (2533) ที่ว่าด้วยกิจกรรมสร้างนิสัย ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรม เพื่อนำนักเรียนไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจสามารถใช้ดนตรีและนาฏศิลป์ ในการพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพ รสนิยมและเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานด้านดนตรีและนาฏศิลป์ตามความสามารถ ความถนัดและความต้องการของตนเอง ดนตรีและนาฏศิลป์ จัดเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอน ในปัจจุบันเพราะสามารถส่งเสริมการแสดงออก การสร้างสรรค์จินตนาการที่อิสระ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน สามารถนำความรู้และทักษะพื้นฐานไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเลือกศึกษาต่อได้ตามความต้องการและความถนัดของนักเรียนเอง

จากการศึกษา พบว่า นักเรียนต้องการเครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนดนตรีนาฏศิลป์เพิ่มเติม จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการเรียนการสอนในวิชาดนตรีนาฏศิลป์ โดยเฉพาะในวิชาดนตรี ซึ่งมีเรื่องของตัวโน้ต การขับร้องเพลง จังหวะ ทำนองและการประสานเสียง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้นักเรียนได้ยินได้ฟัง ได้สัมผัสทดลอง ซึ่งในการเรียนการสอนต้องมีทั้งทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ ครูผู้สอนจึงต้องทำการสอนควบคู่กันไปให้เป็นรูปธรรม ผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ครบทั้งศาสตร์และศิลป์ อันส่งผลให้เกิดแรงจูงใจแก่นักเรียน และทำให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน และส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยการจัดสรรงบประมาณด้านเครื่องดนตรี วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกซ้อม รวมทั้งให้ความสำคัญในวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ โดยจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน หากวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือในการฝึกปฏิบัติมีพอเพียง นักเรียนจะเกิดความกระตือรือร้นในการฝึกทักษะ ความชำนาญและการกล้าแสดงออก เห็นประโยชน์ในการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งยังก่อให้เกิดค่านิยมและความซาบซึ้ง ความรักที่มีต่อศิลปวัฒนธรรม ชัดเจนจิตใจให้เยือกเย็น มีอารมณ์อันสุนทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ จารุณี ลิ้มปนานนท์ (2539) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง ผลการศึกษา พบว่า คะแนนภาคปฏิบัติและความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่า เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาจากชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์แล้ว ผู้เรียนมีความรู้ในด้านทฤษฎีและสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนของชุดฝึกกิจกรรมได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในการใช้สื่อ อุปกรณ์ที่มีอยู่หลายรูปแบบที่ช่วยในการฝึก

จากความต้องการของนักเรียนที่อยากให้โรงเรียนจัดนักเรียนเข้าชุมนุมดนตรีนาฏศิลป์ และเพิ่มชั่วโมงเรียน ผู้ศึกษามีความเห็น ควรเพิ่มชั่วโมงเรียนให้เพียงพอและเหมาะสม ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนในวิชาดนตรีนาฏศิลป์ ได้นำมารวมกันเป็นรายวิชาเดียวคือ ศิลปะกับชีวิต จำนวน 0.5 หน่วยการเรียนรู้ 1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน อาจจะไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักเรียน จึงมีผลทำให้นักเรียนไม่มีโอกาสในการฝึกซ้อมปฏิบัติให้เกิดความชำนาญเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้มีใจรักหรือมีความถนัดความสนใจด้านนี้ การไม่เปิดชุมนุมดนตรีหรือนาฏศิลป์ให้นักเรียนได้เลือกเรียน อาจจะเป็นการไม่ตอบสนองความสนใจและความต้องการที่จะแสดงออกของนักเรียน ซึ่งอาจทำให้การแสดงออกของนักเรียนเป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์และไม่สอดคล้องต่อหลักสูตร เพราะการเพิ่มชั่วโมงเรียนหรือจัดกลุ่มเข้าชุมนุมตามความต้องการจะทำให้มีโอกาฝึกปฏิบัติบ่อย ๆ จนเพิ่มความชำนาญ เกิดความรอบรู้มากยิ่งขึ้นและทำให้ได้ผ่อนคลายความเครียด ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนาน

ได้ออกกำลังกาย เพิ่มทักษะปฏิบัติทำให้มีความมานะพยายามเกิดเจตคติที่ดี มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พนม ลีมาอารีย์ (2530, หน้า 218) กล่าวถึง ความสนใจ คือ เป็นแรงผลักดันอันหนึ่งที่จะกระตุ้นให้บุคคลกระทำการใด ๆ ตามที่ต้องการ อันเป็นการที่บุคคลจะเลือกหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนชอบหรือ สิ่งที่ชอบทำให้นำไปสู่ความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผู้บริหารการศึกษา ควรให้ความสำคัญต่อวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ โดยถือเป็นนโยบายที่บุคลากรทุกคนในโรงเรียน ต้องให้ความร่วมมือและสนับสนุนอย่างจริงจัง
2. ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนและการปฏิบัติให้พอเพียง โดยกำหนดให้เป็นหนึ่งในโครงการที่จัดไว้ในแผนการพัฒนาของโรงเรียน เพราะการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกซ้อม จะส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. ควรจัดห้องเรียนให้เป็นสัดส่วน มีห้องดนตรีและนาฏศิลป์โดยเฉพาะเพื่อให้ นักเรียนได้ฝึกทักษะความชำนาญ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
4. จัดหาครูผู้มีความรู้ความถนัดในการสอนวิชาดนตรีนาฏศิลป์โดยตรงเพราะผู้สอนมีความสำคัญมากในการถ่ายทอด และให้ความรู้ศิลปวิทยาแก่ผู้เรียน ตลอดจนการปลูกฝังสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามนโยบายของหลักสูตร
5. ควรจัดวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ให้อยู่ในวิชาเลือกเสรีในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และจัดกลุ่มชุมนุมดนตรีนาฏศิลป์ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างไปในทางที่พัฒนาเกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายหรือในระดับชั้นอื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาพัฒนาการเรียนการสอน
2. ควรมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดทำหรือสร้างเครื่องดนตรีอย่างง่ายที่เหมาะสมสำหรับเด็ก เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนเครื่องดนตรี
3. ควรศึกษาความต้องการและส่งเสริมให้ครูผู้รับผิดชอบได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะเพื่อฝึกฝนความรู้ความสามารถ ของตนเองให้ดียิ่งขึ้น เพราะครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อตัวนักเรียนให้เกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน และเจตคติ ค่านิยม